

De Nederlandse club van politieke economen

De geschiedenis van de Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde (KVS) is nauw verbonden met statistiek en economie. De doelstelling is tegenwoordig het bevorderen en verscherpen van de economische kennis, maar altijd met het oog op praktische problemen. Echter, door de professionalisering van de academici is er tussen wetenschap en beleid steeds meer een kloof ontstaan, die maakt dat de KVS veel meer dan vroeger beide partijen van haar belang moet overtuigen.

MICHEL BIJLSMA

Sectorhoofd Centraal Planbureau en bestuurslid van de KVS

HARRY VAN DALEN

Hoogleraar macro-economie Tilburg University, onderzoeker NIDI-KNAW en bestuurslid van de KVS

Wie wil weten hoe het economisch debat in Nederland zich in de geschiedenis heeft ontwikkeld, kan drie bronnen gebruiken: de tijdschriften *ESB* en *De Economist*, alsmede de activiteiten van de Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde. De eerste twee hebben het debat op papier gedocumenteerd, terwijl de KVS dat heeft gedaan in woord én geschrift. De KVS kent een lange en roemruchte geschiedenis. Haar wortels liggen in 1849, toen J. de Bosch Kemper het *Staatkundig en staathuishoudkundig jaarboekje voor 1849* publiceerde. Die start kwam zeker niet uit de lucht vallen.

HISTORISCH: DE CLUB VAN CIJFERS EN DEBAT

Het jaar 1848 was in Europa een jaar van revoluties. In Nederland schreef Thorbecke een nieuwe grondwet, waarmee de parlementaire democratie leidend werd en de macht van de koning sterk beperkt. Goede statistiek beschouwde De Bosch Kemper als 'de kaart van het volk', en hij wilde met de jaarboeken stemgerechtigde Nederlanders informeren

over de politieke en economische toestand van het land. Dit deed hij samen met een aantal zielsverwanten. Zo ontstond de zogenoemde Kring van Medearbeiders die later, in 1862, uitgroeide tot de Vereniging voor de Statistiek in Nederland. Daarmee is de KVS een van de oudste economenverenigingen ter wereld, ouder dan de Duitse Verein für Socialpolitik (1873), de Engelse Royal Economic Society (1890) of de American Economic Association (1885). Alleen de Franse Société d'Économie Politique overtreft de KVS met haar oprichtingsjaar 1842. Overigens, pas in 1950 werd de naam van de vereniging officieel Vereniging voor de Staathuishoudkunde en in 1986 werd het predicaat Koninklijk verleend.

ONTWIKKELING VAN DE STATISTIEK

Het lot van de Vereniging is sterk verbonden met de ontwikkeling van de statistiek in ons land, waarbij De Bosch Kemper het startschot gaf. De doelstelling van de vereniging was in het begin ook het verzamelen en verspreiden van de statistische kennis van het Koninkrijk der Nederlanden. Later kwam daar de economische kennis bij, maar het begon bij de cijfers. Naast De Bosch Kemper waren de drijvende krachten in de begintijd van de vereniging de politicus Nicolaas Gerard Pierson en de econoom Coenraad Alexander Verrijn Stuart.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zoals we dat nu kennen, is in feite te danken aan de inspanningen van Pierson. Meerdere malen werd vanuit de vereniging, die warme contacten onderhield met de Tweede Kamer, gepleit voor een onafhankelijk statistisch bureau. Uiteindelijk werd het CBS in 1899 opgericht. Verrijn Stuart werd de eerste secretaris en later de voorzitter van het CBS.

Het meest bekende geschrift van de KVS betreft uiteraard de jaarlijkse preadviezen waarin het karakter van de *debating club* naar voren komt. Of zoals Verrijn Stuart dat betitelde: 'choc des opinions'. Een onderwerp moest vanuit verschillende invalshoeken worden gezien en de standpun-

Tot 1884 konden leden vrijelijk onderwerpen aandragen met als resultaat een bonte verzameling van sprekers die de jaarvergadering domineerden met dito onderwerpen

ten erover verdedigd, en dat geldt nog steeds. Het woord *preadvies* werd voor het eerst gebezigd in 1884, waarbij het preadvies nadrukkelijk het karakter van een discussiestuk had – waarover er, volgens de overlevering, aan het eind van de vergadering gestemd kon worden. Tot 1884 konden leden vrijelijk onderwerpen aandragen met als resultaat een bonte verzameling van sprekers die de jaarvergadering domineerden met dito onderwerpen (Mooij, 1994). Na 1884 bepaalde het bestuur van de vereniging het onderwerp van discussie. In die beginperiode waren het uitsluitend voordrachten en alleen als de preadviseurs dat verlangden werden preadviezen vooraf in druk verspreid. Het vooraf in gedrukte vorm toesturen van preadviezen gebeurde pas standaard na 1893.

Wie de integrale verslagen terugleest, krijgt de indruk dat dit lange zittingen geweest moeten zijn. Vooraanstaan-

Publiek bij de viering van het 125-jarig bestaan van de KVS in het Congresgebouw Den Haag, 24 oktober 1987

de economen in de zaal namen gerust een kwartier de tijd om hun kritiek onder woorden te brengen. Maar men kan zich ook verwonderen over sterke opinies. Zo kon bijvoorbeeld in 1956 het liberale lid Justus Meyer, gestoken door een verhandeling van Jan Pen over welvaartsverdeling, nog stellen: “Hoe interessant de ethiek ook moge zijn, deze hoort niet thuis in de theoretische economie.”

Tabel 1 geeft een goede indruk van de diversiteit aan onderwerpen, maar ook hoe over de tijd de aandacht geleidelijk aan is verschoven. Onderwerpen waar preadviseurs zich in de afgelopen 125 jaar steeds opnieuw over bogen, waren de arbeidsmarkt, het monetaire beleid, de sociale zekerheid, de overheidsfinanciën en de marktordenings-

Overzicht van onderwerpen die centraal stonden in preadviezen KVS, 1893–2015

TABEL 1

	1893–1912	1913–1932	1933–1952	1953–1972	1973–1992	1993–2015	totaal
Arbeidsmarkt	4	4	2	1	3	2	16
Monetair beleid	1	2	4	2	4	1	14
Marktordening	2	2	0	1	2	6	13
Sociale zekerheid	3	1	1	2	3	1	11
Overheidsfinanciën	2	3	1	2	1	1	10
Industriepolitiek	1	4	3	1	0	0	9
Crisis	0	2	2	1	1	2	8
Internationale handel en economie	1	0	3	2	1	1	8
Europa	0	0	1	3	1	2	7
Sectorstudie	4	0	0	1	1	1	7
Macro-economisch beleid	0	0	2	2	1	1	6
Woningmarkt	2	1	0	2	0	1	6
Innovatie	0	0	0	0	1	3	4
Demografie	0	1	0	0	1	0	2

Bron: KVS; Mooij, 1994

Jan Tinbergen (rechts) in gesprek met Lawrence Klein (links) bij de viering van het 125-jarig bestaan van de KVS in 1987

vraagstukken. Dit laatste onderwerp was het in de periode 1993–2015 het meest bestudeerde onderwerp van advies. De aandacht voor de snelle veranderingen in de structuur van markten in Nederland is tevens een goede graadmeter van de verschuiving van aandacht van economen in die tijd waarbij het kabinetsbeleid DMW (Deregulering, Marktwerving en Wetgevingskwaliteit) ongetwijfeld een grote rol heeft gespeeld.

TINBERGENS MACRO-ECONOMISCHE MODEL

Een van de meest baanbrekende preadviezen is het advies van Jan Tinbergen uit 1936 geweest. Hier werd voor het eerst in de geschiedenis een macro-econometrisch model

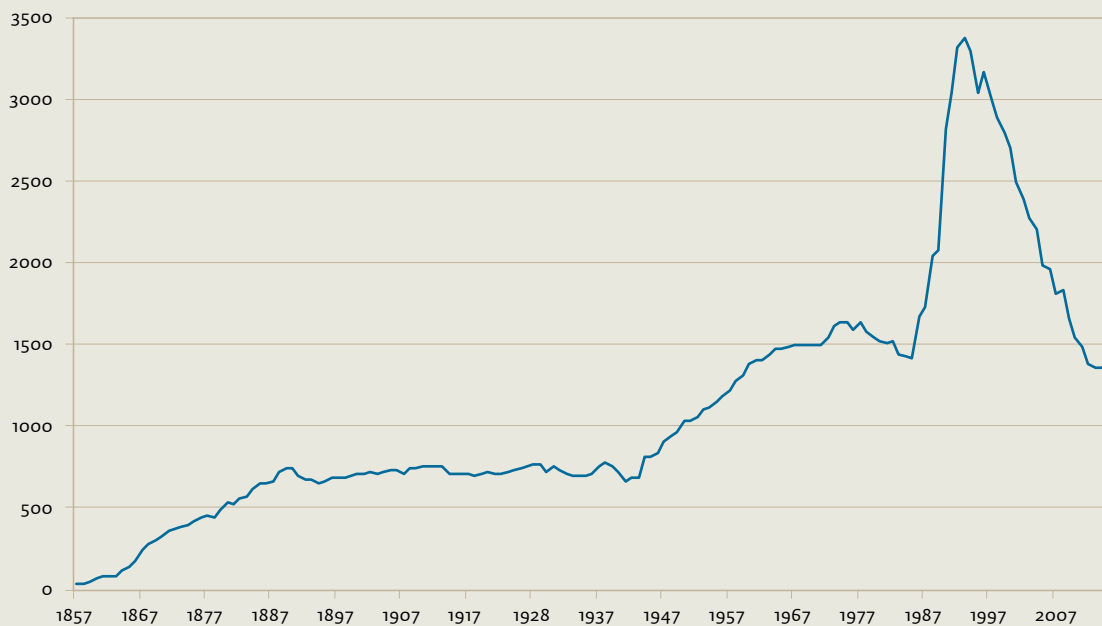
“

Deze wonderlijke wiskundige machine – het woord model werd niet in de mond genomen – kon op bewondering rekenen, maar ook op achterdocht

gepresenteerd, hoewel weinigen op de vergadering dat besef toen hadden. Het was een modelmatige exercitie om te zien welk beleid het beste antwoord zou kunnen geven op de heersende crisis in Nederland. De aandacht in de jaarvergadering ging weliswaar voor een deel over het antwoord, maar toch ook vooral over de weg waarlangs Tinbergen zijn antwoord had bereikt: een wonderlijke wiskundige machine. Deze machine – het woord model werd niet in de mond genomen – kon op bewondering rekenen, maar ook op achterdocht. Vooral de econoom en ingenieur Jan Goudriaan uitte hier zijn kritiek dat het ondoorzichtig was hoe de uitkomsten uit Tinbergens complexe model tot stand kwamen. Hij vergeleek het met een nachttrein: “je weet niet door welk land je rijdt en waar je aankomt”. Economen konden volgens hem maar beter met de dagtrein rijden. Toch durfden de meeste leden niet heel veel te zeggen over wat professor Tinbergen allemaal te berde bracht.

Ledenverloop van de KVS, 1857–2015

FIGUUR 1

Bron: analyse op basis van archiefgegevens van DNB en Mooij (1994)

Wellicht ook omdat Tinbergen stelde dat econometrie een vak voor ingenieurs is. Een jaar later, bij een verhandeling voor Delftse ingenieurs, kreeg Tinbergen (1937) meer weerwerk op de technische zijde van zijn ‘rekenmachine’. Uiteraard is tijdens de wederopbouw die schroom onder de KVS-leden voor het werk van Tinbergen omgeslagen in bewondering (Van Dalen en Klamer, 1996). Kritiek en twijfel is er uiteraard nog steeds. Sinds de financiële crisis ligt de economische wetenschap als geheel onder vuur, met haar nadruk op abstraherende modellen en rationele actoren.

Het succes van de debatfunctie kan men ook aflezen aan de bezoekersopkomst. De drukst bezochte jaarvergaderingen in de historie van de vereniging betroffen die over loonvorming en -politiek (1960, met Den Uyl en Witteveen als preadviseurs) en de omvang en structuur van de

Het makelen aan beide zijden van de markt wat betreft ideeën zal een kerntaak van de KVS blijven. Maar wel in het besef dat men niet het monopolie op die functie heeft zoals in de tijd van De Bosch Kemper

overheidsuitgaven (1963, met Willem Drees jr.). Buitenlandse sprekers heeft de KVS zelden gehad, hoewel in 1950, tezamen met Lutz en Jewkes, Hayek werd uitgenodigd om zijn visie te geven op centrale planning en het gebruik van monetaire politiek om volledige werkgelegenheid te bereiken. *Het Vrije Volk* (12 september 1950) gaf als commentaar “Nee, het was geen succes voor de mensen die in de zaal zo graag hadden gezien dat de geleide economie de doodsteek had ontvangen van de liberale profs uit het buitenland.” Deze buitengewone vergadering was een uitzondering. Het beluisteren van lezingen van buitenlandse gasten werd echter een gewoonte, of beter gezegd een traditie, met de instelling van de Tinbergenlezing in 1987. Jaarlijks komen er nog steeds economen langs die toonaangevend zijn in hun vak, denk aan Krugman, Blanchard, Solow, Tobin en Shiller. En met deze gasten is er ook enige ruimte tot debat, hoewel er geen sprake is van een ‘choc des opinions’.

TOEKOMST

De toekomst is afhankelijk van de leden die een vereniging dragen. De omgeving waarin de KVS functioneert, is duidelijk een andere dan dertig jaar geleden en zeker anders dan honderd jaar geleden. Zoals veel verenigingen heeft de KVS het moeilijk. Figuur 1 laat zien hoe het ledental zich over de jaren heeft ontwikkeld. Duidelijk is dat de grootscheepse ledenactie in 1987 – toen men vreesde voor afkalving – gedurende een aantal jaren een sterk wervend

karakter heeft gehad, vooral onder studenten en aio's. Tegen de luttele prijs van 45 gulden kreeg men gratis toegang tot het Economendebat en de Tinbergenlezing, en naast de preadviezen ontving men *De Economist*. Echter, zoals men ook kan zien in figuur 1, is na 1993 de klad erin gekomen. Na jaren van ledenverlies heeft dit proces zich de afgelopen twee jaar enigszins gestabiliseerd.

Hoewel er geen uitgebreid onderzoek is gedaan naar de oorzaken van de sterke stijging en daling van het ledenaantal, lijkt een plausibele verklaring dat de terugval gereleerd is aan de veranderende oriëntatie van de aan Nederlandse universiteiten verbonden academici. Men richt zich veel meer op de internationale markt van publicaties en personeel, waarbij de Nederlandse context op de achtergrond raakt. Bovendien maken Nederlandstalige publicaties binnen universiteiten steeds minder indruk, ondanks alle mooie woorden over valorisatie van de wetenschap. De *American Economic Association* en de *European Economic Association* zijn in dat opzicht aantrekkelijker gemeenschappen voor economen om lid van te zijn. Voorts is de specialisatie onder economen toegenomen en zijn er verenigingen en tijdschriften ontstaan voor iedere denkbare economie: arbeidsmarkeconomen, psychologische economen, feministische economen, bevolkingseconomen, enzovoort. En een econoom geeft zijn euro het liefst uit waar deze het meest effectief is. Daarnaast moet men niet vergeten dat studenten Economie aan Nederlandse universiteiten ook in toenemende mate een internationale blik hebben gekregen. Het onderwijs vindt steeds meer in het Engels plaats. En de wervende kracht die *De Economist* in de jaren negentig nog had, is in het tijdperk van internet en de elektronische tijdschriften verdwenen. De kunst zal zijn om, in een sterk versplinterde economengemeenschap, alle leden op een toegankelijke wijze aan te spreken en om weer als een echte club van politieke economen te functioneren. Het verenigen van wetenschap en beleid is en blijft een kunst, en het makelen aan beide zijden van de markt wat betreft ideeën zal een kerntaak van de KVS blijven. Maar wel in het besef dat men niet het monopolie op die functie heeft zoals in de tijd van De Bosch Kemper.

LITERATUUR

Bosch Kemper, J. de (1849) *Staatkundig en staathuishoudkundig jaarboekje voor 1849*. Amsterdam: J. Müller.

Dalen, H. van, en A. Klamer (1996) *Telgen van Tinbergen*. Amsterdam: Balans.

Het Vrije Volk (1950) Prof. Posthuma en Vermeulen namen buitenlandse profs op de korrel. *Het Vrije Volk*, 12 september, 5.

Mooij, J. (1994) *Denken over welvaart*. Utrecht: Lemma.

Tinbergen, J. (1937) *Econometrie en technische economie*. *De Ingenieur*, 52(20), 11–24.